

## KÜRESELLEŞMENİN KÜLTÜREL SONUÇLARI

Yard. Doç. Dr. Mustafa Talas\* Yard. Doç. Dr. Yaşar Kaya\*\*

**ÖZ:** Küreselleşme ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bir olgudur. Bununla beraber küreselleşmenin ağırlık merkezinin ekonomik olduğu şüphesizdir. Bundan dolayı, küreselleşme meseleleri de çoğunlukla ekonomik niteliklidir.

Bu çalışmada, küreselleşme ekonomik boyutunun ötesinde kültürel bir olgu olarak analiz edilmektedir. Bu bilimsel çalışmayla Amerikan hegemonyasının diğer dünya toplumları üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu negatif sonucun yanı sıra, küreselleşmenin çeşitli olumlu sonuçları da vardır. İletişim imkânlarında ve demokratik haklardaki artış ve çevrenin farkında olmanın kolaylığı bu pozitifliklerden bazılarıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Küreselleşme, kültür, küresel kültür, kültür emperyalizmi

### Cultural Results of Globalization

**ABSTRACT:** Globalization is an economic, social, cultural and political reality. However, it is needless to say that the centre of the gravity of globalization is based on economics. As a result of this, most of the issues and questions in globalization are related to economics.

In this study, globalization is analyzed as a cultural event beyond its economic dimensios. It has been understood that American hegemony has got a great effect on the other world societies about cultural values with this scientific study. Besides these negative globalization results, there are several positive outcomes of globalization as well. Increase in the opportunities of communication and democratic rights, easiness in awarness of environment are some of these positiveness.

**Key Words:** Globalization, culture, global culture, cultural imperialism

---

\* Niğde Üni. Fen-Eğt. Fak. İlköğr. Böl., mtalas@nigde.edu.tr

\*\* İnönü Üni. Fen-Ed. Fak. Sosyoloji Böl., ykaya@inonu.edu.tr

## GİRİŞ

Son yılların en fazla ilgi çeken kavramlarından biri olan küreselleşmenin kültürel sonuçlarını izah eden bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küreselleşme kavramı teorik olarak ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise kültürel bakımdan küreselleşmenin sonuçları ifade edilmektedir.

Teorik analiz yönteminin kullanılacağı makalede, özellikle, az gelişmiş toplumlar açısından çok daha büyük öneme sahip olan, parçalı sosyal bünyelerin tesis edilmesinin özendirilmesinin ideolojik bir anlamı olduğu fikri üzerinde durulmaktadır.

Gelişmiş toplumlar için ön görülen toplum modelleri ile az gelişmiş toplumlar için uygun görülen toplum modelleri irdelendiğinde, varılmak istenen küreselleşmenin her toplum için ayrı bir anlamı olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamı küreselleşmenin kültürel açıdan yarattığı sorunlara bakınca daha iyi anlayabilmek mümkün olabilir.

Küreselleşmenin kültürel açıdan ortaya çıkardığı sorunlar; milli kimlik krizine yol açması, toplumda yabancılaşan ve yalnızlaşan bireyleri arttırması, tüketim odaklı bir toplum modeli sunması, medya ve kültür emperyalizmine katkıda bulunması şeklinde özetlenebilir. Bahsedilen bu tür sorunların toplumda nasıl bir yapının oluşmasına sebep olacağı çalışmamızın bir boyutunu temsil ederken, küreselleşmenin sadece sorun yaratan bir olgu olup olmaması ise öteki boyutunu oluşturmaktadır. Kısacası, kültürel açıdan, yarattığı fırsat ve tehditler ile küreselleşme insanlığa ne getiriyor ve insanlıktan ne götürüyor bu makalede tartışılmaktadır.

Küreselleşmenin kavramsal olarak, süreç şeklinde farklı anlamları olduğunu açıklayan görüşlere değinmekte yarar görülmektedir.

### 1. Küreselleşme

Sosyal bilimlerde moda haline gelmiş olan küreselleşme (Kızılcıkelik 2003: 3-Chase-Dunn 1999: 185-186), her politik çevreden gazeteci, politikacı ve yönetimle uğraşan düşünce sahipleri için gündemi yakalama sözcüğü (Hirst, Poul ve Thompson, Grahame 2000: 26) ve temel uğraşı alanlarından biri olmasıyla dikkatleri üzerine çekmiş olan bir kavramdır.

Küreselleşme, başka bir deyişle, dünyanın küçülmesi ve tek bir yer olarak algılanma anlayışının yaygınlaşması olarak tanımlanmaktadır (Aslanoğlu 1998: 124-125). Buradaki anlamıyla küreselleşme, dünyanın küresel köy haline gelmesidir (Robertson 1998: 22). Geniş manasıyla, küreselleşme, bugün daha çok Kuzey-Batılı zengin ülkelerin siyasal, toplumsal ve kültürel olarak yoksul ülkeler karşısındaki hegemonyacı üstün-

lükleri şeklinde kullanılmaktadır. Söz konusu ülkelerin koydukları kural-lara uyanların küreselleşme çerçevesi içerisinde değerlendirileceği, uy-mayanların ise dışlanıp yok sayılacağı mantığı ağırlık kazanmaktadır (Talas 2005: 99-101).

Süreç olarak incelendiğinde, küreselleşmenin aslında pek de yeni olmayıp aşağı yukarı beş yüz yıllık bir maziye sahip olduğu anlaşıl-maktadır. Batılı gezginlerin dünyanın başka taraflarındaki anakaraları keşfi ile başlayan “küreselleşme eğilimi, Afrika’nın köleleştirilmesi, köylülüğün yok edilişi, kentleşme, sanayi devrimi ve ulus devletlerin doğuşu ile geli-şen yepyeni bir ekonomik yapının evrensel yayılımının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Meta ilişkilerinin gittikçe yayıldığı, yerel pazarlar-ın yabancı pazarlarla eklemlendiği, geleneksel üretim biçimlerinin yok edildiği, üretimin kâr amacına hizmet ettiği ve sermayenin dünya çapında egemen olduğu bu yeni ekonomi, girdiği her pazara kendi sistemini sok-maktadır. Kendinden önce var olanları yok ederek, yok edemediğini talan ederek, talan edemediğini hor görerek yayılan bu sisteme toplumbilimci-ler kapitalizm adını vermektedir” (Koç 2003: 52-54).

Bir anlamda, yukarıdaki ifadeler ile vurgulanmak istenen gerçek-lik, küreselleşmenin tarihinin kapitalizmin tarihi ile özdeşleşmiş olması-dır (Timur 2004: 11-18). Böylelikle küreselleşme ile anlatılmak istenen şey, şu anda, bir durumdan çok bir zihniyeti ifade eder hale gelmiştir (Keyman-Sarıbay 1998: 7).

Küreselleşme ile ilgili olarak, öncelikle ekonomik alanda kendini gösterdiğinden olsa gerek, ekonomik vurgular ön plana çıkmaktadır. Pi-yasaların küreselleşmesi ifadesi ile ilk defa sahneye çıkması (Levit 1983: 92-102) bunun en açık örneğini oluşturmaktadır. Bugün için gelinen nok-tada, küreselleşme ile ekonomik ve teknolojik rekabet alanlarında mey-dana gelen son değişimler kastedilmektedir. Bu husustaki genel kanı bilgi teknolojisinin ayrı ayrı ulusal pazarlardan daha çok küresel piyasalarda yaratıldığı şeklindedir. Bu mantığa ayak uyduran milletlerin diğer uluslar, firmalar, birlikler ve diğer menfaat grupları arasındaki dengeyi değiştir-dikleri şeklinde ilâve edilecek bir inanış mevcuttur(Chase-Dunn 1999: 186). Küreselleşme ile ilgili analizler incelendiğinde bu türlü yargıların doğruluğunu gözlemlemek mümkündür.

Kültürel küreselleşme ise, ekonomik anlamdaki küreselleşmeden sonra en etkili küreselleşme konularından birini temsil etmektedir. Bir taraftan küreselleşmenin kendisinin bir kültür ürünü olması, bir başka açıdan da kültürün küreselleşmeden etkilenecek değişime uğraması, kül-tür ile küreselleşme arasında karşılıklı bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır (Talas 2004: 242).

Bir ideoloji olarak ele alındığında küreselleşme, ne olduğu kadar ne olmadığı bakımından da önemli hale gelen bir kavram olmaktadır. Bu bakımdan küreselleşme her şeyden önce, toplumsal değişimin tek şartı, doğrusal süreci ya da son süreci değildir. Yine, küresel iletişim fırsat ve imkânlarının yaygınlaşması, kültürlerin birbirine doğru mutlak olarak yaklaşarak birleşmesini gerektirmez. En nihayet, küreselleşme kesin olarak millî kültürlerin parçalanması veya yok olması demek de değildir (Gray 1999: 81-87).

Yukarıda çok yönlü izahları yapılan küreselleşme kavramı, çok farklı yaklaşımlarla dikkat çekmektedir. Toptan kabul, toptan red ve arada mesafeli yaklaşanlar şeklinde tavır konulan bu mesele, daha uzun süre gündemdeki yerini işgal edeceğe benzemektedir. Birinciler küreselleşmenin kaçınılmaz bir süreç olduğunu, ikinciler dünyada yaşanan her türlü bunalımın sebebi olduğunu iddia ederken, üçüncü tür yaklaşım sahipleri, böyle bir gerçeği kabul etmekle beraber, her türlü sorunun çözüm yolu olduğu fikrine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. (Kaya 2005: 128) Hangi yönden bakılırsa bakılsın, bugün için, bütün sosyal teoricienler – Marksistler, Weberciler, dünya sistemleri teorisi taraftarları, fonksiyonalistler ve diğer pek çok çağdaş teorisyenler- küreselleşmenin günümüzün baskın karakterli eğilimi olduğu konusunda birleşmektedirler.(Kellner 2000: 8).

Sonuç olarak küreselleşme, pazarın mutlak egemenliği, devletin küçülmesi ve özelleştirmenin tamamlanması, uluslararasılaşmış sermayenin sınırsız hareketi şeklinde tanımlanabilir.(Şaylan 1995: 208).

Kuzey-Batının değerlerini egemen kılmanın bir diğer adı olarak kafalarda netleşen küreselleşmenin benzer sonuçları zorlayan, ancak sosyokültürel yapı özellikleri bakımından ülkeleri farklı problemlerle karşı kaşıya bırakan yönü dikkate alınmalıdır. Şüphesiz küresel dalganın önemli problem alanlarından biri de kültürel sonuçlarıdır.

## **2. Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları**

Küreselleşme olgusu, görünürdeki etkileri bakımından büyük oranda ekonomiktir. Bu sebeple, küreselleşmenin dar manada tanımı finans piyasalarının etkinliği şeklinde olmuştur. Bütün bunlara rağmen, küreselleşme, ekonomik olduğu kadar siyasî, teknolojik ve kültürel bir olgudur.

Bir milletin hayat tarzı olarak tarif edilen kültür ile küreselleşme karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Hem küreselleşme, büyük dönüşüm ve değişimlerle kültürü etkilemiştir, hem de kültür bizzat dönüşümleri meydana getirmede etkili olabilmiştir. Neticede, küreselleşme olgu-

sunan önderlik eden toplumların kendi hayat tecrübesi ve sahip oldukları bilgileri bir kültür unsurudur.

Yaşam biçimi bakımından, toplumların gittikçe birbirine benzemesi ya da bir başka deyişle, “Amerikanlaşması” şeklinde bir değişim meydana gelmiştir. Dünya ticaret kültür ve sanayisi görünüş, doku ve ses bakımından Amerikan etkisi taşımaktadır. Levis’ler otomobillerden daha çok satış yapmaktadır. Kompakt disklerde Amerikan parçaları görüntülü olarak tüm dünyaya yayılma imkânı bulmaktadır. Yeni nesiller, ailelerinin bütçelerini zorlayarak bu yeni yaşam biçimini tercih etmektedirler. Düşünce şeklinde, münasebetlerde, eğlencede, giyim tarzında, kısaca bir bütün olarak insanların hayata bakış açılarında – özellikle genç nesil açısından – benzeşme meydana gelmektedir. Ailelerin çocukları için aldıkları ayakkabıdan, gençlerin eğlenirken diskoyu tercih etmelerine, giydikleri kazak, tişört ve blucinlere kadar günlük hayatta baskın bir Amerikan kültürü kendini göstermektedir. Amerikan video, plak, film, CD ve VCD’lerindeki ürünler-yapımlar, rakipsiz hâkimiyetlerini devam ettirmektedirler. Öyle ki, bu hâkimiyet otoriter yönetimlerin engellemelerini bile aşacak şekilde kabul görmektedir. Bilhassa İranlı gençlerin dipçik yeme uğruna, disko müziği dinlemeleri ve etek ve pardesü altında da olsa, blucin giymeyi tercih etmeleri, engellemeye rağmen, etkilenmenin olduğunun en güzel ispatıdır. Aynı şekilde yeme-içme alışkanlıkları da Amerikan kültürünün simgesi haline gelmiş olan “Coca-Cola”, “Pepsi” ve “Mc. Donalds”ların baskın karakterli etkisi altında bulunmaktadır (Talas 2003: 60-69).

Küreselleşmeye eleştirel olarak yaklaşanlar, küreselleşmenin kültürü homojenleştirdiğini ve günlük yaşamda daha zengin olanların, daha fakir olanların bölgesel ve yerel özelliklerini ve geleneklerini tahrip ettiğini düşünmektedirler. Bu da bir başka deyişle, dünyada yeni-kolonizasyonun etkinlik kazanması ve kendini göstermesi anlamına gelmektedir.

Küreselleşme ile birlikte kültürel hayatta bir akışkanlık söz konusu olmuştur. Bu akışkanlık sayesinde kültürel aidiyetler ulus devlet sınırlarını aşan sosyal hareketler –çevreci, feminist hareketler, gay hareketleri vs. gibi- güçlenmiştir. Bundan başka soy-sop, ırk ve dini inanışlar gibi ayrımlar üzerine bina edilmiş ve ulus devlet potasında eridiğine inanılan çeşitli aidiyetlerin yeniden gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Bu durumların mutlu bir çokkültürlülük yerine gerginlikler ve zıtlıklar ortaya çıkardığını ve adeta yerel kimlik ve aidiyetlerin küreselleşmesi de denilen gerçeklerle karşılaşmaktadır (Öncü-Weyland 2005: 7-9). Günümüzdeki çatışmalı ortamlar dikkatlice incelendiğinde bunların gerçek olduğu gözlenmektedir.

Küreselleşmeye olumlu yaklaşanlara göre, global kültür, yükselen yaşam tarzı, artan tüketim, dünya çapında alınan-satılan ürünler ve ulusal, yerel ve global tarzda kimlikleri kapsamaktadır. Uluslararası kuruluşlar yerel piyasalara baskı kurmak, küresel ürünleri satmak ve yerel karşı koyuşları yenmek için reklam vermeyi yaygınlaştırmaktadır. Özel kablo-nun yaygınlaşması ve uydu sistemleri dünya çapında ticari kültürü artan bir oranda yükseltmektedir (Kellner 2000: 7). Küreselleşmenin en önemli sac ayaklarından birinin teknolojik yenilikler olduğuna bakılırsa, Kellner'in haklı olduğu anlaşılmaktadır.

Küreselleşmenin motor güçlerinden olan iletişim imkânlarının artışı, bir taraftan bilgilenme, yönetimin daha kolay bir şekilde kontrolü gibi olumlu tesirlerde bulunurken, diğer taraftan da bölgesel ve etnik ayrımcılığı körükleyici etkiye sahip olabilmektedir. Olumlu tesirleri demokrasi kültürünün yaygınlık kazanması ve kabullenilmesi şeklinde olurken, olumsuz tesiri, bölücülük ve ayrımcılığı arttırmak şeklinde olmaktadır. Artan iletişim imkânları sayesinde, mikro milliyetçilik akımlarının özendirilmesi söz konusu olmuştur. Bunun yanı sıra, bazı kapalı toplumlarda geleneksel düzende çözülme meydana gelmiş ve bu çözülmeye beraber, bir toplumsal çöküş yaşanmaya başlanmıştır. Adetlerin, geleneklerin, yerel ve ulusal alanın tehdit altına girmesi, çeşitli kesimlerde tepki yaratmaya başlamıştır. Bu tepkiler de, yeni sosyal sorunlar olarak kendini göstermiştir.

Küreselleşmenin gerisinde bilgi, işlem, iletişim vb. alanlarındaki teknolojik gelişmeler ve üretim örgütlenmesindeki çok önemli değişimler bulunsa da, küreselleşme sözcüğü daha çok ulus-devletin aşılması sürecine işaret etmektedir. Böyle bir kavram teknolojik determinist bir anlayışla yorumlanırsa, yanlış beklentiler uyandıracaktır. Bu durumda teknolojik gelişmenin kaçınılmaz olduğu, sonuçta da, ulus devletin ortadan kalkacağı ya da etkisini tamamen yitireceği beklentisi doğacaktır. Ulaşılabilecek noktanın kaçınılmaz olması söz konusu olacaktır. Oysa sosyal gelişmelere böyle teknolojik determinizm içinde yaklaşmak çok yanıltıcıdır. Teknolojik gelişmeler, insanlığın karşısında gerçekleştirilebilecek toplumsal oluşumlara ilişkin seçenekler yelpazesini genişletir. Bu olanaklar içinde hangisinin gerçekleşeceğini toplumdaki güçler dengesi belirler. Yani, teknolojik gelişmeler, ortaya çıkan toplumsal oluşumların tek belirleyicisi değildir. Sosyal oluşumların teknolojiden etkilenme durumu elbette söz konusudur. Aynı şekilde küreselleşmenin de toplumsal oluşumdan etkilenmesi söz konusudur. Sonuçta küreselleşmenin aşındırdığı ulus devletler, meşruiyet kaynağı olarak küreselleşmeye herhangi bir toplumda yaşama imkânı vermektedirler(Tekeli-İlkin 2001: 113). Küreselleşmenin ana hedefleri arasında ulus devletlerin etkisizleştirilmesi olduğu söylenebilir.

Küreselleşeme ile “ekonomisi, ideolojisi ve siyasal pratikleriyle” giderek bütünleşen ve homojenleşen bir dünya oluşmakta ve bilgi teknolojisinin getirdiği fırsatlarla artık küreselleşen bir kültürden söz etmek mümkün olmaktadır (Koray 1997: 17). Robertson (1998: 119) küresel kültürün başka ulusal kültürlerin karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olduğunu düşünmektedir.

Küreselleşmenin kültürel sonuçlarını izah eden bazı bilim adamlarının yorumlarına müracaat ederek meseleye daha geniş bir perspektif kazandırılabilir.

Roland Robertson, dünyanın giderek küçülen ve tek dünya olarak tanımlanan hale geldiğini, ulusal olarak kurulmuş toplumlarınsa daha fazla çokkültürlü şekle büründüğünü ifade etmektedir. Ayrıca çok etnikliğin dışsal ve içsel zorlamalarıyla yüz yüze gelen toplumların meydana geldiğinden ve birey ile kolektif ötekilerin özdeşleşme koşullarının her zamankinden daha karmaşık hale geldiği bir dünyadan bahsedebileceğini ileri sürmektedir (Robertson 1998: 99-100).

Peter L. Berger küreselleşme konusunda iki yönlü bir abartının var olduğunu, bunun da hem yeni bir çığır açtığı şeklinde, hem de dünyayı tehdit eden bir tarzda iki uç tarafının söz konusu olduğunu ileri sürmektedir. Berger, ayrıca dünyada oluşan bir küresel kültürün gerçekten var olduğunu ve küresel kültürün içerik ve köken açısından Amerikan ağırlıklı olduğunun inkâr edilemez olduğunu iddia etmektedir. (Berger 2003: 10).

Ritzer, küreselleşmenin kültürel sonuçlarını “McDonaldslaşma” kavramıyla açıklamaktadır. Ritzer bu çalışmasında aslında özellikle Weber’in modern toplumdaki bürokratikleşmenin yükselişi temasından etkilenmiştir. Öyle ki, Ritzer kendi analizlerinde büyük oranda Weber’i çağrıştırmaktadır. Weber’de bürokratik organizasyon rasyonalitesi çalışmasının merkezindeydi, buna karşılık Ritzer’in çalışmasının merkezinde bugünün yükselen küresel sistemindeki rasyonalite epitomesi mevcuttur. Ritzer McDonaldslaşmayı dünyanın yanı sıra Amerikan toplumundaki çok baskın sektör olarak fast food restaurantlarının kurallarının etkili olduğu süreç olarak tanımlamaktadır. McDonaldslaşmanın toplumsal hayata nüfuz etmesi dört faktörle izah edilmektedir. Bunlar; etkinlik, hesaplanabilirlik, tahmin edilebilirlik ve kontrol edilebilirlikten oluşmaktadır. Birincisi, günlük hayatta istek duyma ve doyuma ulaşma arasındaki zaman aralığının kıaldığını göstermektedir. İkinci ilke ise, paranın zaman ve harcanan emek karşılığı değerinin hesaplanmasını kolaylaştırmasıdır. Üçüncü ilkeye göre, sunulan ürünler o kadar standart hale gelmiştir ki, tüketicinin aklına alternatif bir istek gelmemektedir. Dördüncü ve sonuncusu da, Mc Donaldslaşma sürecinde geliştirilen teknolojilerle tü-

keticinin kontrol edilebilmesidir. Tüketici kontrolü, kuyruğa girmeyi sağlayan rahatsız oturma yerleri ve arabaya yiyecek servisi gibi işlevlerle yapılmaktadır. Tüm bu ilkelerin duyurduğu temel öge zamanın kontrol edilmesi ve yoğun bir standartlaşmadır. Bu standartlaşma sadece hazır yiyecek alanında değil, çocuk bakımı-egitimi gibi gündelik hayatın diğer alanlarında da etkilidir.”(Ritzer 1993: 7-13).

Mc Donaldslaşmanın Ritzer’in üzerinde kapsamlı olarak durmadığı bir boyutu da, hamburgerin yalnız fiziksel bir nesne olarak tüketilen bir unsur olmayıp aynı zamanda günlük hayatın belli bir parçası olduğu gerçeğidir. Hamburger bütünüyle Amerikan ürünü olup, Amerikan türü yaşantının etkilerini taşımaktadır. Hamburger uzun süre tek merkez olarak etkili olan Amerika’nın ürünüdür. Bundan dolayı, çevrede yaşayanlar için merkezde güçlü olan ile özdeşim kurmanın psikolojisini de kültürel mesajın içinde bulundurmaktadır. McDonalds gibi, Hollywood, Coca-Cola, Rock müzik, Marlboro, Susam Sokağı Amerikan türü yaşamın diğer öğelerini temsil etmektedir. Bütün bu etkinliğiyle beraber, Amerikan kültürü, merkezden çevreye akan tek kültür değildir(Aslanoğlu 1998: 133-135). Amerikan kültürünün uhdesinde dünyanın değişik bölgelerinden taşınan kültür unsurlarının var olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

Bazı sosyal bilimciler küreselleşmenin getirdiği önemli kültürel sorunlardan birinin de “millî kimlik krizi” olduğunu ifade etmektedir. Eroğlu’na göre, insan davranışlarını belirleyen çok sayıdaki faktörün bileşimleri olarak ortaya çıkan kimlik, günümüzde artık yalnızca aile, yakın akraba gurubu, okul, iş organizasyonları gibi çevrelerinden ve bütün bunları kapsayan kültür tarafından beslenmemektedir. Bu dönemde bireylerin kişilik özelliklerine ilişkin davranış boyutlarında ve toplumların yaşama tarzında yoğun bir şekilde, küresel kültür motifleri (bol tüketim ve hedonist duygularla desteklenen yaşama biçimi) de etkili olmaya başlamıştır.

Eroğlu, kimlik krizi ve küresel kültür ilişkisini de şu şekilde açıklamaktadır: Küreselleşme rüzgârları, millî kimlikleri zorlayarak hem bireylerde kimlik krizi yaratmakta hem de millî kimliklerde yer yer kırılmalara yol açıp alt kimliklerin ön plana çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda, hemen hemen her kültür sisteminde millî kimlik şemsiyeleri altında çeşitli alt kimliklerin ortaya çıktığı, hatta patlamanın söz konusu olduğu görülmektedir. Söz gelimi, dinî ve etnik, yöre ve bölge kökenli yerel, cinsellik eksenli ve birtakım gayrî resmî grupları temel alan çok çeşitli kimliklerde ciddi artışlar meydana gelmektedir. Ayrıca, son yıllarda, bütün az gelişmiş toplumlarda alt kültürlerle doğru kayan insan gruplarının doğuşunun küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak gelişen bir olgu olduğunu düşünmek mümkündür. Bu yeni süreçle birlikte ortaya çıkan



kültür değerlerinin millî kültür değerlerinin yerini almaya başladığı bir gerçektir. Millî kültür bakımından sentezi aşağıdan yukarıya oluşturmuş toplumlarda alt kimliklere itibarın ve yönelimin olması zaten mümkün değildir. Fakat söz konusu sentezi sağlayamamış toplumlarda çeşitli eksenlerde yoğunlaşan alt kimlik sistemlerinde enflasyonların oluşması kaçınılmaz olmaktadır. Sosyolojik gerçeklik ortaya koymaktadır ki, alt kültür sistemleri alt kimlik ile ilgili doyuma ulaştıktan sonra üst kültür sistemlerine ihtiyaç duyacaktır. Bu durumda, esas olan, yukarıdan aşağıya değil de, toplumun iç dinamiklerinin kendi aralarındaki uzlaşma ve işbirliğine bağlı olarak meydana getirdiği sosyal bütünleşmeye dayalı millî kültür sentezi, millî birlik ve bütünlüğün teminatı olarak gerçekleştirilmelidir. Bu, toplumdaki her alt kültür oluşumunun katkılarıyla olabilecek bir gerçekliktir (Eroğlu 1999: 149-150). Küreselleşme dahil, her türlü yeni dalgalanmalardan, toplum ancak söz konusu sosyal bütünleşme ile kendini koruyup ayakta kalabilecektir.

Canbolat, küreselleşmenin kültürel sonucuyla ilgili olarak, pratikte tanık olunan küreselleşmenin evrenselleşmenin aksine, özgüven duygusunu büyük ölçüde silikleştirmekte olduğunu ifade etmektedir. İlâve olarak, küreselleşmenin, merkez dışındaki düşünce üretimini gölgelemekte olduğunu düşünmektedir. Ona göre, küreselleşme ve uluslaşma sürecinde bir çok ulus-devlet kendine has fikir(tercih, politika tarzı) geliştirip belli bir bilinçlenme evresine ulaşmadan, “küresel kültür”ün etkisine maruz kalmaktadır. Bu ise, sadece kültürel sığılığı değil, ekonomik bağımlılığı da meydana getiren bir olgudur (Canbolat 2002: 27-29). Buradaki tezin haklılığını, ekonomik kıskaca alınmış olan çok sayıda az gelişmiş toplumun varlığı ortaya koymaktadır.

Küreselleşme ile insanın yabancılaşma ve yalnızlık yaşaması daha fazla söz konusu olmuştur. Günümüzün insanının başkalarının yaptığı tercihlere tabi olarak, fazla sorumluluk almadan yaşadığı korumalı dünyanın giderek tarihe karıştığı görülmektedir. Ulagay’a göre, önceki dünyanın yerini alan yeni dünyada, bilgi beceri varlık sebebi olarak insanlığın karşısında durmaktadır. Ona göre, insanoğlu, kendi ayakları üzerine basmayı öğrendiği ilk anda da taşıyamayacağı kadar ağır bir yükün altında kalmaktadır. Ulagay’ın tespitlerine göre, daha dar bir sosyal çevrenin (aile, komşu, köylü, mahalleli) kurallarıyla yaşamaya alışmış birinin, birden bire kendini küresel bir ortamın rekabetçi ve acımasız kanunları içinde bulması çok büyük bir zorluk olacaktır. Onun ifadesine göre, söz konusu ortam, insanı o ana kadar hiç tanık olmadığı ölçüde büyük bir yalnızlığın ve kaybolmuşluğun içine itebilecek niteliktedir. Yine Ulagay’ın bildirdiğine göre, işte bütün bunlar, insanlığın yeni bir dönüm noktasına geldiğini göstermektedir ve bütün bunlar modern toplumun bireyselleşmiş insanının durumunu açıklamaktadır (Ulagay 2001: 35-36).

Küreselleşmeyi kültürel açıdan bir tür Amerikanlaştırma olarak ele alıp, eleştirenler de mevcuttur. Onlardan birisi olan Mann'ın eleştirilerine göre, “tek tek devletlerin ve aralarındaki ittifakların jeopolitik ve jeodinamik yönünün ihmal edilmesi, altı çizilmesi gereken bir noktadır. Somut olarak ABD'nin hegemonya benzeri pozisyonunun üzerinde yeterince durulması, Mann'e göre, UPF, DB gibi uluslararası mali kuruluşlardan “Washington Uzlaşması” diye söz edilmesi bile bu hegemonyanın belirtisidir”(Mann 2002: 464-469). Özellikle 11 Eylül'den sonra, “ABD hegemonyasının iyice belirginleşmesi, ABD'nin BM başta olmak üzere uluslararası sermayeden söz etmesinin; UPF(Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarını, empoze ettikleri sürece uluslara karşı tam tarafsızlığından bahsetmenin – Türkiye ve Arjantin karşılaştırmasını hatırlayalım – zor olduğu görülmektedir.” (Kozanoğlu 2002: 59-60).

Küreselleşmeyi kültürel açıdan eleştirenlerin dikkat çektiği başka bir nokta, küreselleşmenin tüketim merkezli bir toplum modeli çizmesidir. Çünkü onlara göre, küresel kültür, en belirgin özelliğiyle “tüketim kültürü”dür. Küreselciler, insanı satın alma gücüne göre kıymetli sayma gibi bir anlayışa sahiptir. Yani, ihtiyaç dışı tüketim yaygınlık kazanmaktadır. Bu anlamda, alış veriş yapmak, adamdan sayılmak gibi bir psikolojik tatmin yaratmaktadır (Eroğlu 1999: 151).

Ayrıca kültür emperyalizmi için de, küreselleşme daha büyük bir imkân anlamına gelmektedir. Bu sayede, elde ettikleri işbirlikçileri ile birlikte, milli değerler özellikle ve öncelikle tartışmaya açılmaktadır (Erdogan 2002: 347-151). Daha sonra da aşındırılarak tahribata uğratılmaktadır.

Küreselleşme, medya emperyalizmi ve kültür emperyalizmini, Küzeyli ülkeler menfaatine yaygınlaştırmıştır. Elektronik sömürgecilik, bu dönemde hüküm sürmeye başlamıştır. Merkezdekiler, bilimsel açıdan kendilerine bağlı olduklarını çevredekilere bu sayede öğretirler (Talas 2003: 68). Bu bağlılığın hayatın her alanında kendini göstermek durumunda olduğu fikri önemle telkin edilmektedir. Merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasında kültürel ayrımcılık yapılması, Gülten Kazgan'ın da ifade ettiği gibi, biyo-sosyolojik olarak Batının üstün olduğu düşüncesi temelinde dayanmaktadır (Kazgan 2005: 137-139).

Küresel güçlerin başını çeken ABD'nin düşünürleri, kendi çok kültürlü yapılarının geride kaldığını, parçalı kültürel yapının ortadan kalktığını etnik uyanışın temel modeli olmaktan çıktığını ifade ederek (Geertz 1986: 114-115) kendi federal devletlerini ulus devlet gibi değerlendirip, yapılarının birliğini sürdürme konusunda ne kadar duyarlı olduklarını ispatlamaktadırlar. Onlara göre, bölünme, parçalı yapıya büründürülme sadece geri kalmış toplumlara has olmalıdır.

Günümüz gerçeğine ilişkin göz ardı edilemeyecek olan bir şey varsa o da Batının ekonomik, sosyal ve fikrî olarak küreselleşme adı altında gelişmekte olan ülkeleri ve az gelişmiş ülkeleri etkisi altına almaya başladığıdır. Bu etki, kuşkusuz, aydınlanma felsefesi üzerine kurulan modern bilim ve felsefenin Batılı toplumlarda yer almasından beri süregelmektedir. Bu sürecin geldiği son aşama olan küreselleşme, karşı çıkılsa da, çıkılmazsa da, bir dünya gerçeği olarak insanlığın önündedir (Erkızan 2002: 71).

Netice itibariyle, küreselleşmenin kültürel sonucu ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: “Yeni Dünya Düzeni, parçayı, mahallî olanı, ferdî ön plana çıkarmakta, onları toplumdan soyutlamakta, sosyal devlet anlayışını reddetmek suretiyle millî sermayeyi ve coğrafyayı vatansızlaştırma, milletleri kalabalıklaştırma; millî devlete reddiye çıkarma ve yeni kabilecilik peşinde koşmaktadır.”(Erkal 2001: 38). Dolayısıyla ideolojik bir kılıfa büründürülmektedir.

## SONUÇ

Küreselleşme hakkındaki görüşler genel olarak vaadleri ve sancıları olduğunu öne süren görüşlerle söz konusu iki görüş arasında mesafeli duran üç kategoriye ayrılabilir. Küreselleşmenin tehditkâr olduğu fikrini öne süren birinci grup ile yepyeni bir oluşum ve barış-istikrar sebebi olduğunu iddia eden ikinci grup fazlasıyla abartılı bir şekilde küreselleşme karşısında tavrı almışlardır. Her iki uç görüşün abartılmış olmasının yanı sıra, küreselleşmenin kendisini yönlendiren ekonomik ve teknolojik dönüşümlerin var olduğu, çok önemli siyasal, kültürel ve toplumsal sorunlara yol açtığı ve kazanan ile kaybedenleri birlikte yaşamaya zorladığı ve geleneksel ve ulusal çıkarları zorladığı şeklinde bir gerçeğin olduğunda da şüphe bulunmamaktadır.

Bütün bu gerçeklerden yola çıkarak, küreselleşmenin kültürel sonuçları ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: Küreselleşmenin kültürel sonuçları ile ilgili olarak en fazla öne çıkan husus dünyada Amerikan kültürünün küresel kültür olarak yaygınlık kazanması meselesidir. “Amerikanlaşma”, “McDonaldslaşma” gibi özgün ifadelerle de izah edilen bu konu, hayat tarzı açısından dünyada numune bir kültür olma yolunda çok önemli mesafeler kat eden Amerikan yaşam biçiminin, anti demokratik toplumlar da dâhil olmak üzere, yaygınlaşmasından kaynaklanan bir husustur. Amerikan kolası, hamburgeri, eğlence biçimi, dans şekilleri, film, plak, CD ve VCD gibi somut kültür unsurlarının yoğun bir şekilde küresel ölçekte kabulü böyle bir realitenin varlığını kabul etmenin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünyada küreselleşmenin ortaya çıkışı ile birlikte, iletişim imkânlarının daha fazla elverişli olduğu bir atmosfer hâkim olmuştur. Söz ko-

nusu atmosfer bir taraftan çok olumlu sonuçlar ortaya çıkarırken, diğer taraftan olumsuz olarak değerlendirilebilecek neticeler meydana getirmektedir. Demokratik değerlerin yaygınlaşması, hak aramada yalnız kalınmaması, kültürün aktarılmasında kolaylıklar elde edilmesi, farklı kültür ve toplumların daha net algılanması, bilgiye erişme fırsatlarının artması vs gibi çok önemli olumlu sonuçlar, özellikle anti demokratik ulusların halkı için küreselleşmenin faydalanılabilecek özelliklerinin başında gelmektedir.

Olumlu sonuçlara farklı bir açıdan bakıldığında, küreselleşmenin çok önemli eksileri ve eksikleri olduğu ileri sürülebilir. Bilgiye ve iletişim imkânlarına erişmenin bir teknoloji gerektirdiğine, teknolojinin de çok büyük malî bedelinin olduğuna bakılırsa, küreselleşmenin olumlu sonuçlarından faydalanmanın da eşit bir şekilde dağılımının olduğunu söyleyebilmek güçtür. İşte her açıdan olduğu gibi kültürel açıdan da küreselleşmenin en önemli çelişkisi ve açmazı bu noktada insanlığın karşısına çıkmaktadır: Demokratik değerler, hukukun üstünlüğü, liberal ekonomik kurallar ve inanç sistemi gibi küreselleşmenin çok önemli sacayakları her ortamda ve her dönemde aynı ve eşit şekilde mi uygulanacaktır? Dünyanın X bölgesindeki Y ülkesi ile Z bölgesindeki G ülkesi aynı pratik kurallar ile mi yüz yüze gelecektir? Küresel güçlerin dünyanın çeşitli bölgelerindeki uygulamaları bu durumu tartışmasız ve net bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Küreselleşmenin kültürel sonuçlarının olumsuz olarak nitelendirilebilecek başka bir yönü yeni emperyalizm, kültürel kolonicilik ve yeni kapitalizmin en önemli araç olarak küreselleşmeyi kullanıyor olmasıdır. Söz konusu iddia sahiplerine haklılık kazandıran pek çok işaret olduğu bir realitedir.

Sonuçta küreselleşmenin temelinde iktisaden ve dolayısıyla siyaseten ve hukuken üstün olan küresel güçler ile bu güçler karşısında tutunmaya çalışan güçlerin sahip olduğu kaynakların paylaşım mücadelesi vardır. Bu mücadele de, adı ne olursa olsun, her dönemde var olagelmış ve dünya döndükçe de var olması muhtemeldir.

## KAYNAKÇA

- ASLANOĞLU, Rana (1998), *Kent, Kimlik, Küreselleşme*, Asa Yayınevi, Bursa.
- BERGER, Peter L. (2003), "Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri", *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- CANBOLAT, İbrahim (2002), *Küreselleşen Dünya ve Türkiye*, Vipaş Yay., Bursa.

- CHASE-DUNN, Christopher (1999), "Globalization:A World System Perspective", *Journal of World Systems Research*, V, 2, s. 165-185.
- ERDOĞAN, İrfan (2002), "Televizyonda Dışa Bağımlılık ve Alternatif Olasılıkları", <http://mimas.campus2.ankara.edu.tr/-erdogan/televizyon.html>, (03.04.2002) s. 2.
- ERKIZAN, Hatice Nur (2002), "Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl: 5, S. 18, Şubat-Nisan, s. 65-79.
- ERKAL, Mustafa (2001), "Etniklik ve Etnik Grup Kavramları Üzerine", *Türkiye ve Siyaset*, S. 3, Temmuz-Ağustos, s. 38.
- EROĞLU, Feyzullah (1999), "Küreselleşme Süreci ve Kimlik Krizi", *Türk Yurdu*, Mart- Mayıs, C. 19, S. 139-141, s. 147-151.
- GEERTZ, Clifford (1986), "The Use of Diversity", *Michigan Quarterly*, 25, 1, s. 114-115.
- GRAY, John. (1999), *Sahte Şafak*, Çev. G. Ç. Güven, İstanbul.
- HIRST, Poul ve THOMPSON, Grahame (2000), *Küreselleşme Sorguluyor*, Çev.: Ç. Erdem ve E. Yücel, Dost Kitabevi Yay., Ankara.
- KAYA, Yaşar (2005), *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Turan Yayıncılık, İstanbul.
- KAZGAN, Gülten (2005), *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KELLNER, Douglas (2000), "Globalisation and Postmodern Turn", [www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/GLOBPM.htm](http://www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/GLOBPM.htm), (15.12.2000).
- KEYMAN, E. Fuat-SARIBAY A. Yaşar (1998), *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslâm*, Vadi Yay., İstanbul.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2003), *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı Yayınları, Ankara.
- KOÇ, Mustafa (2003), "Küreselleşmenin Sosyolojik Boyutları" *Küreselleşme ve Psikiyatri*, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara, s. 52-63.
- KORAY, Meryem (1997), "Küreselleşme İlerlerken Gerileyenler: Ekonomi Karşısında Sosyal, Sermaye Karşısında Emek, Piyasa Karşısında Siyaset", *İktisat Dergisi*, S. 369, Temmuz 97, s. 17.
- KOZANOĞLU, Hayri (2002), "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl: 5, S. 18, s. 169.
- LEVİT, Theodore (1983), "The Globalisation of Markets", *Harvard Business Review*, 61(3), s. 92-102.
- MANN, Michael (2002), "Globalization is, among other things, Transnational, Inter-National and American", *Science and Society*, 65:4 (Winter), s. 464-469.
- ÖNCÜ, Ayşe-WEYLAND, Peter (2005), "Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri", *Mekân, Kültür, İktidar-Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- RİTZER, George (1996), *McDonaldization of Society*, Sage Publication, London.

- ROBERTSON, Roland (1998), *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay (1995), *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- TALAS, Mustafa (2003), *Küreselleşme ve Türkiye’de Kültür Politikaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- TALAS, Mustafa (2004), “Küreselleşme ve Kültür”, *Küreselleşme ve Psikiyatri*, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara, s. 229-244.
- TALAS, Mustafa (2005), “Küreselleşmenin Sonucu Olarak Türkiye’de Kimlik Krizi”, *Tabula Rasa Felsefe-Teoloji Dergisi*, Yıl: 5, S. 14, Mayıs-Ağustos, s. 99-115.
- TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim (2001), “Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”, *Doğu-Batı Dergisi*, Yıl: 3, S. 10, Şubat-Nisan, s. 113.
- TİMUR, Taner (2004), *Türkiye Nasıl Küreselleşti*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ULAGAY, Osman (2001), *Küreselleşme Korkusu*, Timaş Yay., İstanbul.